
Viktorija Aladzic

VÁROSTÖRTÉNET

A Belgrádi Egyetem Műépítészeti Karán az 1978/79-es tanévben az első évfolyamon volt egy várostörténet nevű tantárgyunk. A kar akkori tanára, Bogdan Bogdanovic adta elő. Ahhoz, hogy valaki tízest kapjon ebből a tantárgyból, meg kellett írnia egy szemináriumi dolgozatot, valójában összefoglalva benne azokat az ismereteket, amelyeket a professzor úr át kívánt adni nekünk. Miközben a dolgozatot írtam, még fogalmam sem lehetett róla, hogy mielőtt még eljutnék a negyedik évfolyamig, a professzor – számomra mindvégig homályban maradt okok miatt – eltűnik az egyetemről. Annak ténye, hogy Bogdanovic professzor egy ideig Belgrád polgármestere is volt, nem befolyásolta a történelem későbbi alakulását és a tízéves háborús rémálmod az egykori Jugoszlávia területén. Időközben a professzor egy interjúja miatt, amelyet a zágrábi televízióknak adott, s amellyel azután mind a horvát, mind a szerb sajtó visszaélt, zaklatásoknak volt kitéve. Saját szememmel láttam Belgrádban annak a háznak a lépcsőházában a föliratokat, ahol lakott, és nyílak mutatták az utat a lakásáig olyan jelmagyarázattal, hogy ott egy usztasa lakik. Nem tudom, átmázolták-e a föliratokat, de abban biztos vagyok, hogy a föliratok és a zaklatások olyan nyomot hagytak a szívemben, amelyet aligha lenne képes eltakarni akárhány festékréteg. Ezzel a szemináriumi dolgozatomból vett részlettel szeretném megkövetni őt minden zaklatásért, és kifejezni, mennyire nyomot hagytak az én szívemben is azok a bizonyos föliratok.

A város olyan képződmény, amelynek kezdetei a neolitikumba nyúlnak vissza. Amit azonban még az újkor előtt száz évvel is városnak hívunk, merőben eltér attól, amire ma ezt a nevet használjuk. A különbség nem csupán mennyiségi – bár az egykori és a mai városok területe, lakosainak és épületeinek száma közti arány még az 1:1.000.000-t is elérheti – hanem bizonyos értelemben minőségi is: azt az utat fejezi ki, amelyet fejlődése során a város megtett egy, az ember számára hasznos, természetbe simuló, annak nem ártó képződménytől a gigászi lakóközösségekig, amelyek azzal fenyegetnek, hogy a természeti környezet utolsó maradványait is kiirtják bolygónkról. Ám a hatalmas különbségek ellenére mégis akad valami, ami közös mindegyik városban, Jerikótól, Trójától, az ókori Rómától kezdve egészen New Yorkig, Tokióig, Párizsig: valamennyi városlakó testi-lelki energiája, létezésstudata, történelmiség-érzete. Ez különösen a gazdag történelmi és gazdag hagyományú városokra jellemző. Rajtuk kívül léteznek olyan városok is, amelyek csak néhány évtizeddel ezelőtt keletkeztek, de azok is magukban hordozzák a múltjukat. Az alkalmasint nem oly gazdag és sokrétű, de mégis sajátos és jellemző minden egyes városra.

A régi és az új egyensúlya folyamatosan tolódik el a régi kárára. Egyre gyakoribb az idő vasfoga okozta változás, a megroggyant épületek eltakarítása, háborúk, természeti

csapások, ügyetlen restaurálások. Utódainknak hamarosan elképzelésük sem lesz róla, hogyan festett a város, amikor apáik éltek benne. Azt kérdezhetnénk, hogy az ilyen gyakori változások nem keltik-e egy város lakóiban a kényelmetlenség érzését, azt a félelmet, hogy nem tudnak lépést tartani a környezetükben lejátszódó események ütemével, azt az érzést, hogy ez már nem az a város, amelyben születtek, amelyhez annyi emlék fűzi őket. Valami azonban vigaszul szolgálhat ebben a kérdésben: a valós történelem mellett minden egyes város köré szövődik egyfajta póttörténelem is.

Ez a szövedék inkább áll képzeletből és véletlenszerűségekből, mint pusztá tényekből, s természetes módon olyan általános képzetek és képek föltételezik, amelyek a valós történelem fölfogásával párhuzamosan keletkeztek. A várossal kapcsolatban létezik egy másfajta emlékezet, amelynek nincs szüksége a valósághoz való hűség szilárd anyagi bizonyítékaira: a szövedéknek az a szerepe, hogy beindítsa ezt az emlékezetet. Az effajta emlékezet különösen olyan városoknál követhető nyomon, amelyek nem rendelkeznek történelmi emlékművek sokaságával és gazdag történelemmel.

Nagyon érdekes, hogy az éppen létrejövő városok lakosai milyen támaszt keresve igyekeztek megteremteni valamilyen kiinduló történelmi folytonosságot, akár valósat, akár imagináriust. A görög világban ez általában a város helyének kiválasztására vonatkozó legenda volt. Egyes városok már fennálló városoktól kölcsönözték történelmük egy részét. A tömeges, hirtelen gyarmatosítások esetében volt rá példa, hogy az újonnan létesült város az anyaváros után kapta a nevét, ahonnan az új város lakóinak többsége származott. Ez is arra vall, hogy a fiatal városnak szüksége van kezdeti emlékekre, a sajátosság érzésére.

Ha a lakosok egy része arra kényszerül, hogy bizonyos okból elhagyja városának területét, akkor is megőrzi városmivoltukat, amíg magukkal hordják városuk jelképeit és történelempótló emlékezetét, mindaddig, amíg az emlékezet és a jelképek el nem enyésznek. Egyes városok kifejezetten igényelték a kiinduló emlékeket, jelentőségük megerősítését, ezért a keletkezésüket bizonyos kozmikus viszonyokkal vagy változásokkal hozták összefüggésbe.

Manapság a városi individualitás lassanként kifakulni látszik, mégis nehéz föltételezni, hogy egy városnak – még ha az szatellit-település is – lakosaival együtt nincs mit mondania magáról, s így beismeri, hogy nem is város. A történelem fizikai nyomai lassanként ködbe vesznek, az emlékezet és az emlékek azonban megmaradnak, attól függetlenül, hogy többé vagy kevésbé tűnnek-e szembe; s bármennyire is az a benyomásunk, hogy ha ugyanazon városnak több lakosát megkérdezzük, akkor ugyan mindegyikük másként fog beszélni a városáról, de valami közös mégis érezhető lesz mindegyik történetben – valami, ami egy adott városra jellemző, valami, ami a szellemiségét adja, ami ugyan nem tapintható, de aki benne él, az érzi.

Akadnak közegek, amelyeknek földrajzi, ökológiai vagy egyéb mozzanata mitikus-költői tartalommal bír. Ilyen példa: a hét dombra épült város, a két folyó városa stb. Ennek oka valószínűleg az, hogy ilyen helyzetben az építés nagy erőfeszítést igényelt és sok nehézséggel járt együtt. Ilyen város Velence, amely ma is csodálattal tölt el bennünket. Ezekben a helyzetekben a város keletkezését övező mítoszok és legendák különösen elevenek és fantáziadúsak voltak, egyszerűen azért, mert nem volt egyéb mód átadni a város fölépítésének tapasztalatát.

A városoknak számos olyan ismertetőjelük akad, amelyek a régmúltban keletkeztek, és még ma is használják őket anélkül, hogy értenék a jelentésüket, mégis ezek teszik a várost olyanná, amilyen: ezek öröködnék az individualitása fölött. Ilyen ismertetőjel például, hogy a város megőrzi kör- vagy négyszögletes alakját a történelem során, hogy a bibliai és a korábbi minták nyomán városi kertek alakulnak ki, vagy hogy egyes állatokat a város jelképeként használnak.

A város egyetemes sajátosságának addig van értelme, amíg a lakosai hisznek benne. Ezt a sajátosságot megőrizni annyit jelent, mint megőrizni az individualitás mitológiai szubstruktúrájának hitelességét. Különböző hangoknak és illatoknak lehet hasonló jelentésük, mint ezeknek a jegyeknek – a csengettyűhangnak, kifolyó- vagy szökőkút vízcsobogásának, az akácvirágillatnak, és így tovább. A modern városban egyre kevesebb van ezekből az ős-zajokból és illatokból, de az sincs kizárva, hogy a technika avulásával majd újabb hangok lépnek a helyükbe, mint például a villamoscsörömpölés.

A múlt-öv és a jelen-öv nagyon eltérő módokon találkozhat; olykor a város újonnan épült negyede olyan nevet visel, amely a régmúltból maradt itt. Ez a városrész akár teljesen el is veszítheti minden hasonlóságát azzal, amiről a nevet kapta, de amíg a lakosai emlékezetében áthagyományozódik a régi elnevezés és az ok, amiért az létrejött, addig fennmarad a városrész fejlődésének folyamatossága is. A város, minél inkább veszíteni kezd valós történelmiségéből, és nem iparkodik azt valami nemessel pótolni, s ennek folytán szellemiség nélkül marad, és ösztönzésektől mentes szabad művi tényé válik, annál veszélyesebb részese lesz az őt körülvevő mindenség rombolásának. A méltósága addig tart, amíg létezik elegendő belső, imaginatív szerkezete, amely város-személyiségként fenntartja. Amikor ezek a szerkezetek mállani kezdenek és lemorzsolódnak, elkezdődik a városnak, mint olyannak a letűnése, attól függetlenül, hogy fizikailag továbbra is fejlődik és gyarapszik.

Az ősidőkben az ember egészében volt képes látni a várost, egészében át tudta tekinteni, és el tudta helyezni a világ egészében – más városokkal összehasonlítva –, s ugyanígy meg tudta találni benne a maga helyét is. Mi nem küzdhetünk úgy a város individualitásának megőrzéséért, hogy az ősrégi legendák keletkezésének módjára támaszkodunk. Manapság sokkal nehezebb egészében áttekinteni a várost és tisztában lenni a teljes rendszerben betöltött helyével. A modern ember számára a világ sokkal szélesebb fogalom, mint volt az újkor elejének embere számára. A mai ember rádöbben a maga jelentéktelenségére az egyetemes világmindenséghez képest. Fölvetődik a kérdés, milyen úton kell elindulni, mi módon segíteni a városnak, hogy megmaradjon annak, ami.

Az archaikus ember tudatában a város emelkedett valami volt, a világegészről elválaszthatatlan. Azt a képzetét, mely szerint a város a világ középpontja, tengelye – világra vagy földköldök –, inkább kell pozitív érzésnek minősítenünk, mint primitívnek: az egészhez tartozás fejeződik ki benne. A régi városok a világmindenség mintájára keletkeztek, annak mintájára, ahogyan az ember fölfogta a világmindenséget és annak erőit: a városok az ember világhoz való viszonyát juttatták kifejezésre. Az ember úgy képzelte, hogy léteznek törvények, amelyeket az istenek szabnak meg, és a városát igyekezett alávetni ezeknek a törvényeknek, hogy ne bontsa meg az egyetemes harmóniát, hogy ne szenvedjen el büntést miatta. Egyébiránt azoknak a városoknak, amelyek nem tartották tiszteletben a természeti törvényeket, akkoriban nem volt esélyük a fönmaradásra.

Ha elképzeljük a skálát, amelyen a világegyetem foglalta el a legfőbb helyet, a város egy alacsonyabbat, s legalul állt az ember, akkor megállapíthatjuk, hogy ennek a láncnak a város a legfontosabb szeme, amelynek mindenhez köze van, s amely – mint afféle mikrokozmosz – módot ad rá, hogy fölfogjuk az embernek a világegyetemben betöltött helyét. A múlt század első feléig még nagyon egyszerű volt végigsétálni a városon, és egységes benyomást szerezni róla. Egyetlen szempillantással befogható volt. A romantika korában a városnak ez a vizuális egybefogása még lehetséges volt, noha a város már nem számított jelképnek. Hogy jelkép legyen, ahhoz három szinten kellett átélni: kozmikus, onirikus és poetikus szinten. A romantika embere az első elemmel már nem rendelkezett. Tehát a jelkép már bomlófélben volt. Lassanként bezárul a kör, amely a polisztól a „városbirodalom” át a *város nélküli városbirodalom*-ig húzódik. Elkezdődik a város lebomlása. Egyre gyakrabban szembesülünk olyan pszeudourbánus szövedékekkel, amelyek sokban hasonlítanak a városra, de nincs igazi városi lényegük. A modern város „titok nélküli szfinx”? A teljesen megfejtett jel egyfajta bálványimádását éljük?

Ezt a válságot gyakran úgy kísérik meg elkerülni, hogy az egykori jelképek helyettesítésére hasonlókat keresnek a kortárs életben, ám az efféle helyettesítés mesterséges képződmény, amely mitikus környezet nélkül keletkezett.

Egyfajta neoszimbolizmus nevében kísérletek történnék az egykori templomtornyok, városfalak vagy kapuk, címerek utánzására. A városi jelképek válsága nem a materializálódásból fakad, ez csupán felszíni tünete a város valódi válságának. A modern ember távolról sincs tudatában városra azonoságának, amint annak tudatában volt az antik, a középkori, a reneszánsz ember. Ma egyre nyilvánvalóbb a polgár és a város közötti kapcsolat megszakadása. A nagyvárosokban a történelmi városmagok még mindig önálló városrészek gyanánt léteznek. Jelképi hatásuk azonban ahelyett, hogy egyre kondenzáltabb és erőteljesebb lenne, mindinkább elenyésszik, és általában olyan építményekkel találkozunk, amelyek semmilyen képzettársítást nem keltenek, és hamis idegenforgalmi attrakciót jelentenek. Az ilyen városrészek restaurálására tett kísérletek valójában elvetéltek.

A megoldás egyes módjai mégis sejthetők. A városközpont lehet a gyülekezés helye és oka, az esemény és következménye. Nem tudjuk, miként festhetne ez, ám az efféle gyülekezési gócpontoknak egészen más milyeneknek

kellene lenniük, mint a mai városi térnek: egy olyan új város-genetikai energia igazi központjainak, amelyet a *város nélküli városbirodalom* szakszóval illetett jelenséggel szegeznek szembe; egyetemes nagy, most még elképzelhetetlen játékok és misztériumok központjai lehetnének, amelyeket annak szentelnek, hogy az ember és a természet között az elszakítottak erejével a mélyebb közvetlenség új viszonya jöjjön létre. Ebben az esetben a város maga kezdené el meghatározni a saját fizikáját, és a városi jelképek hagyományos csokrában valamilyen új értékrenddel írná körül magát. A probléma azonban olyan természetű, hogy egyelőre meghaladja a modern ember ítélőképességét.

Valaha az ember hitt a felsőbb erőkben, bárhogy is nevezte és bárhogy is ábrázolta őket. Hitt abban, hogy a történelem ok-okozati összefüggésben állnak, és Valaki akaratának érvényesülései. A mai ember egészen más képzetel rendelkezik a világról. Föltárja azokat a törvényszerűségeket, amelyek a minket körülvevő világ mozgásában uralkodnak, s úgy látja, hogy az egyetlen olyan lény, amely kifejezésre juttatja az akaratát és akaratával hat a környezetére: az ember. A civilizációk keletkezése és letűnése, a kultúrák, fajok, népcsoportok, növény- és állatfajták létrejötte és kihalása egyre nehezebben tudható be isteni akaratnak. Még akkor is, ha az ember még mindig gyakran ragadhatja magát felelőtlen cselekedetekre, tetteiért a felelősséget valamilyen felsőbb erőre igyekszik hárítani, történelmi szükségszerűsége, erőhatalomra, jelentősebb és felelősebb személyre.

A város képe mindig az ember világnézetét tükrözte. Akármit teremtett, azt beépítette a világnézetébe. Az ember fölfogásában a világegyetem az archaikus kortól máig jelentős mértékben kitágult, az isten lassanként levette róla a kezét, s az embernek egyre inkább magának kellett vállalnia a felelősséget a cselekedeteiért. Ha a mai város a ma emberének világképét jelenti, akkor azt mondhatnánk, hogy ez a kép meglehetősen kaotikus, rosszul szervezett, majdhogynem ellenőrizhetetlen; önzést tükröz, kapzsiságot, telhetetlenséget, a fajtabeliekkel

szembeni ellenségességet. Az ember azonban nem takarózhat többé felsőbb erőkkel és hasonló varázslatokkal. Egy olajszállító tartályhajó balesete vagy az atombomba-robbanás nem isteni büntetés, hanem az emberi tevékenység következménye.

Mi lesz a várossal? Nehéz megválaszolni ezt a kérdést. Amikor Bogdanovic professzor előadásait tartotta, egyvalamiről még nem tudhatott: az internet fölfedezéséről. Amellyel hihetetlen és korlátlan virtuális világ tártul föl, amelyben kommunák, közösségek, városok jönnek létre. Az emberi társulások új formái. A mai beton-öserdőkben az egyénnek semmi lehetősége az önálló túlélésre. Társulás és a közösség elfogadása nélkül minimálisak az esélyei. A mai megalopoliszokban létrejövő közösségek fölépítésük, hierarchiájuk, tagjaik kölcsönös viszonyai, működésük módja tekintetében gyakran a görög poliszokra emlékeztetnek – akár hivatászerű társulásokról, akár egyesületekről vagy nem-kormányzati szervezetekről beszélünk. Fizikai szerkezetében a város olyannyira földüzdadt, hogy immár bomlásnak indult; átalakul valami mássá, aminek nincs konkrét, lekerekített formája, mint a görög polisznak. A modern városban az ember életmódja is hihetetlenül megváltozik a nem is olyan régi múlthoz képest. Az ember egyre kevésbé fog saját kezével teremteni: ezt a feladatot egyre inkább átveszi tőle a gép vagy a számítógép. A jövőben a munka olyan megjelenési formákat ölt, amelyek ma számunkra fantasztikusak és előre nem láthatóak, s amelyeknek egyedüli teremtőeszköze a gondolat lesz, valamint a transzmitter, amely a gépeket irányítja. Könnyen föltehető, hogy ehhez társul majd a világűr meghódítása. A ma embere mint ha azt hinné, hogy a jövőben képes lesz mindent megteremteni, maga kreálni. Reméljük hát mi is, hogy csakugyan úgy lesz, mert máskülönben az ennyire felelőtlen és megsokasodott emberi népesség tevékenysége mellett a Föld nehezen fog tudni újjászülni. És a város nem lesz több, mint emlékezés az emberiség szép és kurta gyermekkorára.

Túri Gábor fordítása

Kund Ferenc FORGÁCSOK

– fiatal építészek számára, akiket az útkeresés jobban izgat a pénznél –

Örülnek, ha kedves professzorom, Weichinger Károly emlékeimben őrzött néhány mondata nem merülne a feledés homályába. Első előadásán nagyjából ezekkel a szavakkal fordult hozzánk: *Kedves fiatal kollégáim bizonyára hallottak matematikus, zenész, sakkozó, és még lehetne sorolni, miféle csodagyerekekről. Egyet jól jegyezzenek meg: az építész csodagyerek kopaszodik. A magam által is megtapasztalt igazságot azzal tudom kiegészíteni, hogy a kopaszodás szükséges, de nem elégséges feltétel.*

Egyes szemesztereket professzori aláírással kellett zárni. Ilyen volt az egyik középülettervezési félév is. Az aláírás feltétele általában a katalógusok által bizonyított órai jelenlét volt. Weichinger tanár úr nem tartott katalógust, ellenben amikor a fürdők különféle fajtáinak funkciósémáit vázolta fel a táblára, felénk fordult és azt mondta: *El ne felejtsem a kollégákat figyel-*

meztetni, hogy amikor aláírásra hozzák az indexüket, tegyék bele a belépőjegyet, amit a Gellért gőzfürdőjébe váltottak! Én életemben először így jutottam el egy gőzfürdőbe, így érttem meg a fürdés rítusát, vagyis a funkciósémát, és így szerettem meg a gőzfürdőtmagát.

Egyik előadásán mesélte: *A minap egy tárgyaláson szorgalmaztam, hogy bővíteni kellene az építészhallgatók utazási lehetőségeit. (Ez abban az időben volt, a hatvanas évek közepén, amikor még Sopronba is csak különleges engedéllyel utazhattunk el.) Azzal utasították el a javaslatomat, hogy felesleges olyan sokat utazni, amikor a könyvtárakban ott van a sok, drága külföldi folyóirat, amiből a hallgatók pontosan megtudhatják, mi történik a világban. Erre azt válaszoltam, hogy azt ajánlom azoknak, akik ezt komolyan gondolják, hogy keressenek maguknak feleséget fénykép alapján.*

Dr. Nagy Emil

A DUNA-TISZA CSATORNA VILÁGSZEMSZÖGBŐL

Dr. Nagy Emil (1871-1956) ügyvéd, 1906 és 1911 között parlamenti képviselő, 1923-tól igazságügyminiszter. Alábbi írása, melyet Juhász József szívességéből és rövidítve adunk közre, a felesége, Göllner Mária által alapított, Bízalom c. szemle 1931. évfolyamának 1. számában jelent meg.

Németországban már évek óta folyik egy szinte gigászi méretű óriási csatornaépítés. A Versailles-i békeszerződés ezt a megépítendő csatornát már előre semleges nemzetközi vízi útnak nyilvánította. Ennek a csatornának az a jelentősége, hogy a tengeri hajók számára sima viziutat nyit meg Európa szívébe azáltal, hogy a Rajnát a Majna folyón keresztül összeköti a Dunával. Ennek a nagyszabású csatornaépítésnek egyik ága az a munka is, amellyel a Duna felső részét annyira ki akarják mélyíteni, hogy a csatornából a Dunába átjutó 1200-1500 tonnás hajók a tengerről minden átrakodás nélkül be tudjanak hajózni nemcsak Európa szívébe, de a Dunán át Bécsbe, sőt Budapestre is. A bajorok már úgy beszélnek Nürnbergről, mint nagyszerű észak-tengeri kikötőről. Ez az új, nagyszabású víziút, amely majdnem egyenes vonalban fogja összekötni az Északi tengert a Balkán országaival, 10-15 év múlva lesz kész.

Ha ezt a csatornát átadják a forgalomnak, a tengerentúli országok további előnyt fognak szerezni az európai mezőgazdasági jellegű országok rovására, amely kérdéssel bűn lenne jó előre a legnagyobb gondossággal nem foglalkozni. Ma még az a helyzet, hogy az amerikai búzát Hamburgban, Rotterdamban és a többi kikötőkben nagy költséggel át kell rakni a drága tarifájú európai vasutakra, és mégis szomorúan tapasztaljuk, hogy a mezőgazdasági termékek, főleg a búza tengerentúli versenye majdnem tönkretette búzánk kivitelét és súlyos konkurrenciát jelent egyéb mezőgazdasági termékeink számára is. Képzelnék el, hogy 10-15 év múlva a Kanadában, New Yorkban vagy Ausztráliában mezőgazdasági cikkekkel megrakott hajók átrakodás nélkül fognak behajózni Európa szívébe, és itt fogják kirakni a hajóból, egy puskalövésnyire a budapesti vásárcsarnoktól. Azt gondolom, nem kell magyaráznom, hogy ez milyen hatással lesz a magyar gazdasági cikkek kivitelére, milyen nagy konkurrenciát fog jelenteni mindazon mezőgazdasági cikkek tekintetében, amelyekkel tengerentúlról már ma is elárasztják Európát, még a mi mezőgazdasági jellegű országunkat is. Ha mi addig nem hozzuk létre a Duna-Tisza csatornát, akkor a mi Tiszánk, mint víziút, teljesen kiesik a világforgalomból, s a Tiszán innen és a Tiszán túl elterülő magyar mezőgazdasági területek a vasúti tarifák és az átrakodás révén messzebb esnek majd Európa belsejétől, mint a tengerentúli hatalmas termőföldek. Követelő nemzeti érdek tehát, hogy a mi Tiszánkat hozzákapszoljuk ehhez a nagy német csatornához, és ez a bekapcsolási mód nem lehet más, mint a Duna-Tisza csatorna, amely egyúttal öntözési célokat is szolgálna.

A csatorna nemcsak szociális megoldás a magyar kubikusok ezreinek foglalkoztatására, de az imént kifejtett világszemszög-

ből is vizsgálva úgy gazdasági, mint közlekedési oldalról, a Duna-Tisza csatorna kérdését lehetetlenség elodázní. És azt gondolom, hogy minden pénzt, amit bármi egyéb kevésbé sürgős kérdésekre áldozna a kormány, teljes eréllyel kellene összpontosítani ennek a Duna-Tisza csatornának a megépítésére. A németországi csatornát is nagyszabású külföldi tőke segédkezésével építik meg s ugyanezt a módot kellene választanunk nekünk is. Mindenesetre olyan kérdés ez, amelyet sem én, sem más ilyen egyszerűen nem dönthetünk el, azt azonban mindenesetre meg lehet kívánni, hogy a kormány szakértők bevonásával sürgősen foglalkozzék ezzel a nagy perspektívájú kérdéssel. Mert régi ismert mondás az már, hogy *Gouverner c'est prévoir*, vagyis kormányozni annyit tesz, mint előre látni. És le fogunk késmi a mi Tiszánknak a világraszóló vízi forgalomba való bekapcsolásával, hogyha majd akkor kezdünk kapkodni, amikor a munka alatt álló német Lajos-csatornának megépítését és a Felső-Duna tengeri hajók számára való hajózási lehetőségének a munkáját befejezték.

A közép-európai folyók csatornával való összekötése nem új keletű ideál. Nagy Károly 793-ban fogott hozzá, hogy a Majna és a Duna két mellékfolyójának, az Altmühlnek és a Rezatnak egy négy mérföld hosszú csatornával való összekötése révén egybekapcsolja a Rajnát és a Dunát. A mű csak háromnegyed részéig jutott el, akkor kénytelenek voltak abbahagyni a munkát. A Nagy Károly által ásott kanális maradványai ma is láthatók Weissenburgnál (Fossa Carolina) és tanulságos kirándulás lehet az bárkinek, aki azt a csatornamaradványt meg akarja tekinteni. Goethe is lelkesedett a Rajna és a Duna összekötésének eszméjéért, sőt Napóleon is erősen foglalkozott ezzel a gondolattal. Tehát ez a csatornaterv nem új keletű, hanem nagyon mélyen visszanyúlik a történelembe. A régi tervet végre I. Lajos bajor fejedelem vitte dűlőre, elkészítvén egy 107 mérföld hosszú kanális, amely Bamberg alatt indult el a Majnából, s Kelheim alatt szaladt a Dunába. Ez a csatorna meg is nyílt 1846-ban, de hamarosan megbukott, mert se a Majna, se a Felső-Duna nem volt mindig hajózható, s miután ezenkívül a csatorna csak 120 tonnás hajóknak volt szánva, az ugyanakkor nagy lendületbe jött vasutakkal ez a primitív csatornahajózás nem tudott versenyezni. Annak a kezdetleges Lajos-csatornának a maradványait is megpillanthatja bárki Nürnbergnél a vasúti kocsik ablakából. De a sok hajótörésen átment csatorna-eszme azért mindig élt tovább, különösen Bajorországban, mert hisz ezen az úton akar Bajorország a tengerhez férközni és ezen az úton áldoznak a bajorok annak a nagy nemzeti aspirációnak, hogy Nürnberget észak-tengeri kikötővé tegyék. Végül 1920-ban az új köztársasági alkotmány újra felkarolta a csatornaépítést, már mint birodalmi ügyet, és amikor én legutoljára arra jártam, óriási méretű munkálatok folyamatát észleltem. Természetesen a csatorna építésével párhuzamosan állandóan dolgoznak a Majna és a Felső-Duna zavartalan hajózhatóságának a megteremtésén is.

Ismétlem, hogy ez a világraszóló víziút a jelenben és a közeljövőben még nem aktuális, de a nemzetet kormányzó államférfiaknak nemcsak a jelen idők taktikai lehetőségeire kell nézniük, hanem mindent meg kell fontolniuk, ami amúgy is agyonnyomorgatott fajtánk és országunk gazdasági érdekei szempontjából jövőre szóló perspektívát rejt magában. Ha azután majd a revízió révén országunk határai kitágulnak, úgy a kérdés mennyiségileg is még nagyobb mérvben fogja érdekelni a magyar nemzeti termelés szent gondolatát.